

Schoolprestaties van oude en nieuwe gewichtenleerlingen

Jaap Roeleveld

Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam

(email: jroleveld@kohnstamm.uva.nl)

Abstract

Sinds de laatste wijziging van de gewichtenregeling, waarmee extra gelden worden verdeeld voor scholen met achterstandsleerlingen, is het criterium etnische herkomst verlaten bij de bepaling van de doelgroepen van het Onderwijsachterstandenbeleid en geldt alleen de opleiding van de ouders nog als een criterium. Dit betekent dat er nu een groep ‘*ex 1.9-leerlingen*’ is, die vroeger wel een gewicht hadden, maar nu niet meer. In het paper onderzoeken we de toetsprestaties van die groep, vergeleken met leerlingen die nog wel een gewicht hebben.

Maar daarnaast wordt ook naar leerlingen met middelbaar of hoger opgeleide ouders gekeken. Binnen elke opleidingscategorie van de ouders blijken de allochtone leerlingen een forse achterstand te hebben ten opzichte van de autochtone leerlingen. Dit wordt zowel bij het begin als bij het eind van het basisonderwijs gevonden.

Naast verschillen tussen allochtone en autochtone leerlingen wordt ook aandacht besteed aan verschillen tussen jongens en meisjes. Er zijn nog wel eens geluiden te horen dat, in elk geval in het voortgezet onderwijs, autochtone achterstandsjongens het slechter doen dan autochtone achterstandsmeisjes. In het paper wordt aangetoond dat zulke sekseverschillen zich aan het eind van het basisonderwijs niet voordoen.

1. Inleiding

Sinds de laatste wijziging (in 2006) van de gewichtenregeling, waarmee extra gelden worden verdeeld voor scholen met achterstandsleerlingen, is het criterium etnische herkomst verlaten bij de bepaling van de doelgroepen van het Onderwijsachterstandenbeleid en geldt alleen de opleiding van de ouders nog als een criterium. Er wordt pas een gewicht toegekend als beide ouders ten hoogste lbo-niveau hebben bereikt. Voor de autochtone doelgroepleerlingen was een vergelijkbare wijziging reeds eind jaren negentig doorgevoerd; voor de allochtone leerlingen heeft deze verandering wel gevolgen: voor hen was het in de oude regeling voldoende dat tenminste één van beide ouders een opleiding op hooguit het niveau van lager beroepsonderwijs had. De andere ouder kon dus een hogere opleiding hebben gevolgd.

Een andere wijziging in de gewichtenregeling is dat wanneer beide ouders hooguit lbo-niveau hebben en tenminste één van beide alleen lager onderwijs heeft, er een extra zwaar gewicht wordt toegekend. Binnen de groep van (allochtone en autochtone) doelgroepleerlingen wordt als het ware een groep ‘zware gevallen’ benoemd.

In dit paper presenteren we nadere gegevens over de verschillen in schoolprestaties tussen groepen leerlingen, ingedeeld naar zowel de opleiding van hun ouders als naar hun etnische herkomst. Dit houdt onder meer in dat er gekeken wordt naar de groep allochtone leerlingen, die voor 2006 een leerlinggewicht had, maar nu niet meer (*‘ex-1.90-leerlingen’*). Maar daarnaast wordt ook binnen de groepen leerlingen met middelbaar of hoger opgeleide ouders onderzocht in hoeverre er verschillen in schoolprestaties optreden tussen allochtone en autochtone leerlingen.

Naast verschillen tussen allochtone en autochtone leerlingen wordt ook aandacht besteed aan verschillen tussen jongens en meisjes. Er zijn nog wel eens geluiden te horen dat, in elk geval in het voortgezet onderwijs, autochtone achterstandsjongens het slechter doen dan autochtone achterstandsmeisjes (bijvoorbeeld in het overleg van de vaste Kamercommissie OCW met de staatssecretaris op 2 december 2009). In dit paper wordt nagegaan in hoeverre er zich aan het eind van het basisonderwijs bij achterstandsleerlingen zulke sekseverschillen voordoen.

2. Data

De data waarvan we gebruik maken zijn de toetsprestaties en de achtergrondkenmerken van de leerlingen in de groepen 2 en 8 uit de eerste meting van COOL⁵⁻¹⁸ (schooljaar 2007/2008; voor uitgebreide informatie over COOL¹ verwijzen we hier kortheidshalve naar Driessen et al., 2009). Op basis van de opleidingen en herkomst van de ouders is de volgende indeling van de leerlingen gemaakt.

Tabel 1 Indeling en aantallen van leerlingen naar opleiding ouders en etniciteit; met aanduiding van oude en nieuwe gewichten

naam	criteria	gewichten			verdeling in COOL (n = 26483)
		oud	na 1998	na 2006	
autochtoon					
1.25 zwaar	beide ouders max. lbo; tenminste 1 max. lo	0.25	0.25	1.2	1.9%
1.25	beide ouders max. lbo	0.25	0.25	0.3	11.6%
1.25 ex	één ouder max. lbo, de ander meer	0.25	0	0	18.0%
geen ho	beide ouders meer dan lbo; maar geen ho	-	-	-	23.6%
met ho	beide ouders meer dan lbo; minstens één ho	-	-	-	26.5%
allochtoon					
1.9 zwaar	beide ouders max. lbo; tenminste 1 max. lo	0.9	0.9	1.2	7.0%
1.9	beide ouders max. lbo	0.9	0.9	0.3	2.3%
1.9 ex	één ouder max. lbo, de ander meer	0.9	0.9	0	3.5%
geen ho	beide ouders meer dan lbo; maar geen ho	-	-	-	3.1%
met ho	beide ouders meer dan lbo; minstens één ho	-	-	-	1.9%

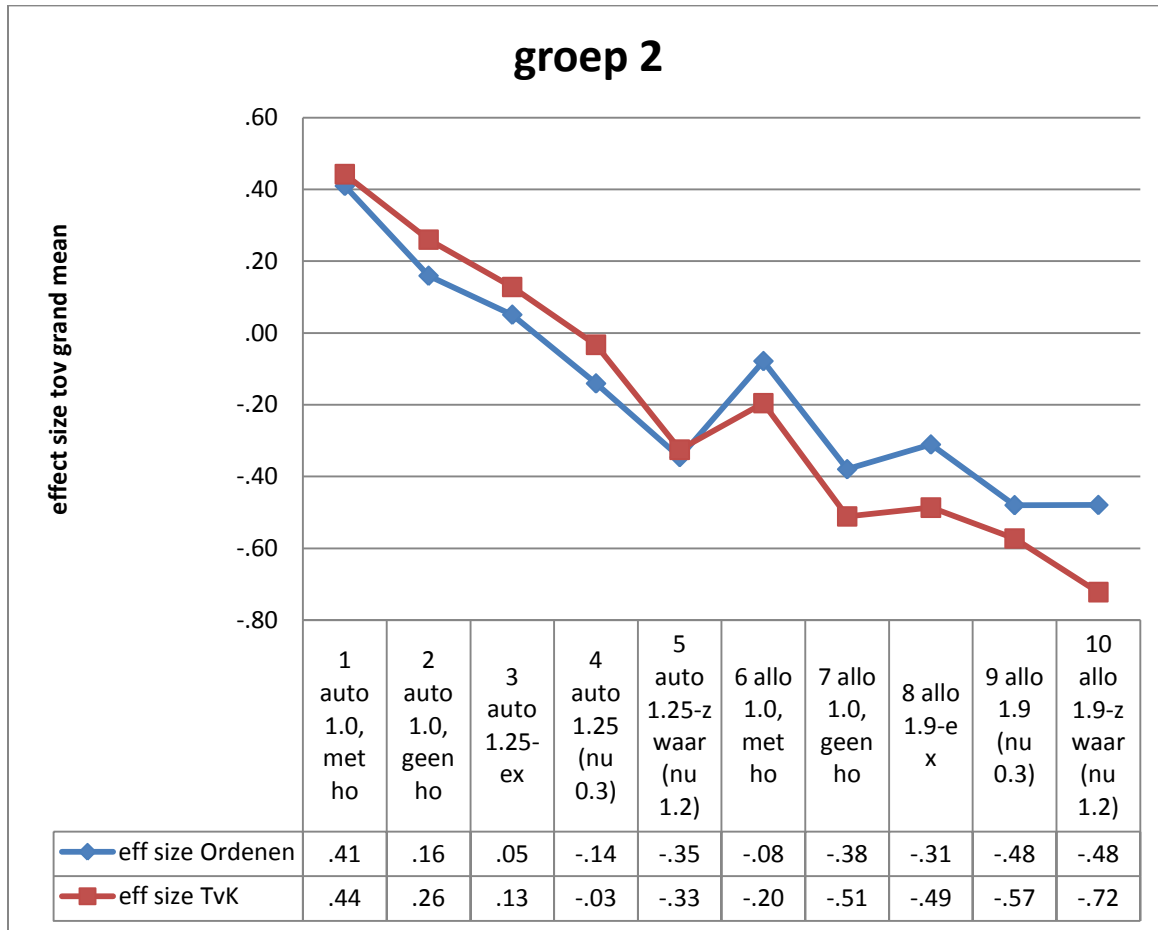
Deze indeling zullen we verder in dit short paper gebruiken.

3. Toetscores in groep 2 en groep 8

In Figuur 1 staan gegevens over de scores van leerlingen uit groep 2 op de toetsen Ordenen en Taal voor Kleuters. Per groep zijn de gemiddelden uitgedrukt als ‘*effect-sizes*’: als afwijking van het totale gemiddelde, gedeeld door de totale standaarddeviatie.

¹ Zie ook www.cool5-18.nl en de Didaktief special op deze ORD.

Figuur 1 Gemiddelde scores op toetsen Ordenen en Taal voor Kleuters in groep 2 (uitgedrukt in effect sizes)

Alleen allochtone leerlingen, waarvan tenminste één ouder hoger onderwijs heeft gehad, scoren op het niveau van autochtone gewichtenleerlingen. Alle andere allochtone groepen (ook de groepen zonder gewicht in de nieuwste regeling) scoren gelijk of lager dan de autochtone leerlingen met het zwaarste gewicht 1.2. Dit geldt in het bijzonder voor de taaltoets, maar ook voor de (voorbereid) rekentoets Ordenen.

In het begin van het basisonderwijs is de achterstand van vrijwel alle allochtone leerlingen zonder gewicht dus gelijk aan of zelfs groter dan die van de autochtone leerlingen met het zwaarste gewicht.

De volgende figuur laat voor groep 8 vergelijkbare gegevens zien voor de toetsen Begrijpend Lezen en Rekenen/Wiskunde.

Figuur 2 Gemiddelde scores op toetsen Begrijpend Lezen en Rekenen/Wiskunde in groep 8 (uitgedrukt in effect sizes)

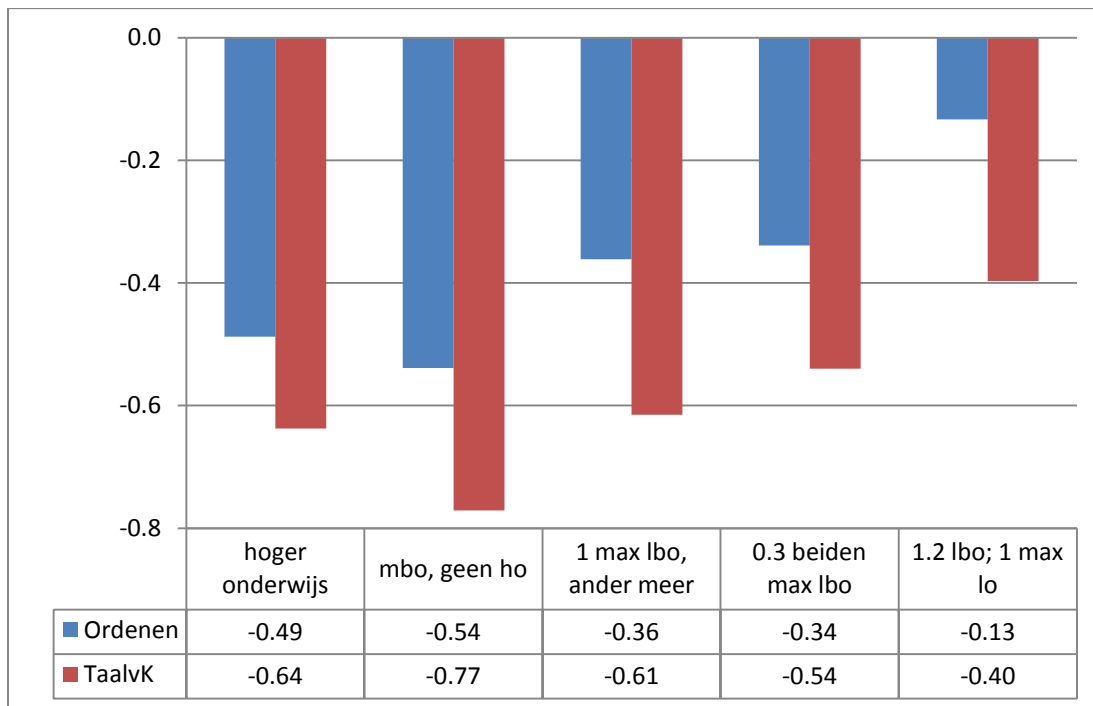

Hier is het beeld wel enigszins veranderd. Hier scoren allochtone leerlingen zonder gewicht (iets) hoger dan de autochtone leerlingen met een (licht of zwaar) gewicht. Allochtone gewichtenleerlingen scoren ongeveer als autochtone leerlingen met gewicht 1.2; de autochtone groep met gewicht 0.3 scoort wat hoger. Het lijkt er op dat een deel van de allochtone leerlingen hun aanvankelijke achterstand uit groep 2 deels goedmaken tijdens het basisonderwijs. We merken wel op dat uitval gedurende het basisonderwijs (in het bijzonder uitstroom naar speciaal (basis-)onderwijs en mogelijk zittenblijven) voor vertekening kan zorgen. (Dat zal kunnen blijken uit longitudinale (groei-)analyses, die in een BOPO-project worden uitgevoerd. Presentatie daarvan volgt op een volgende ORD.)

4. Verschillen autochtoon - allochtoon binnen de vijf 'opleiding ouders' groepen

Etniciteit is als criterium verdwenen uit de gewichtenregeling, maar zijn scores van autochtone en allochtone leerlingen met gelijk opgeleide ouders nu ook vergelijkbaar? Daartoe ordenen we de eerdere gegevens nu wat anders. In de volgende figuren geven we, per opleiding-ouders-groep, de achterstand van de allochtone leerlingen ten opzichte van de autochtone leerlingen. Allereerst voor groep 2.

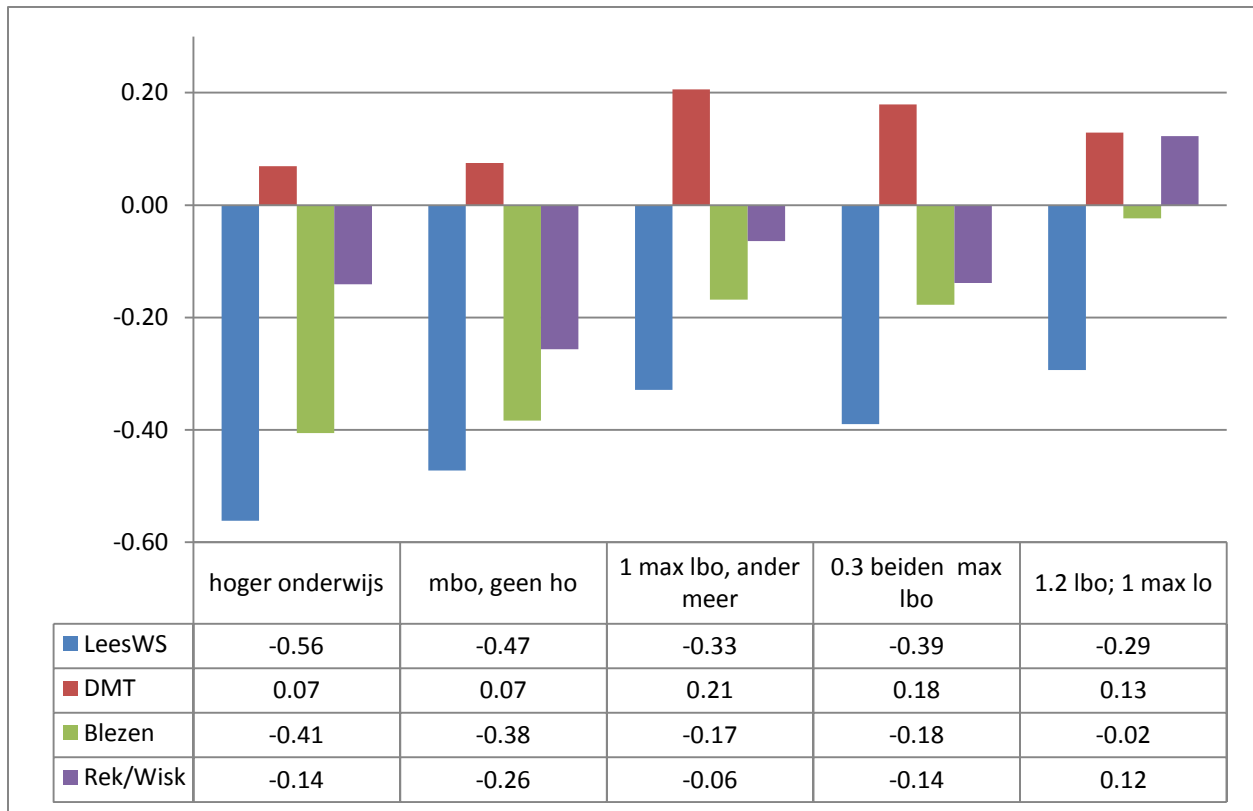
Figuur 3   Achterstand allochtone t.o.v. autochtone leerlingen bij de toetsen Ordenen en Taal voor Kleuters in groep 2 (uitgedrukt in effect sizes)

Hier wordt opnieuw duidelijk dat de allochtone leerlingen, binnen elke opleidingscategorie van de ouders, bij Taal voor Kleuters steeds ruim achterblijven, in de orde van 0.4 tot 0.8 standaarddeviatie. Bij Ordenen zijn de achterstanden steeds iets kleiner; van 0.1 tot 0.5 SD

Voor groep 8 laten we hier ook resultaten zien voor de toetsen Woordenschat en de Drie Minuten toets (technisch lezen).

Figuur 4 Achterstand allochtone t.o.v. autochtone leerlingen bij vier toetsen in groep 8 (uitgedrukt in effect sizes)

Bij drie van de vier toetsen zien we ook hier binnen elke opleidingscategorie steeds achterstanden van de allochtone leerlingen:

- Leeswoordenschat: 0.3 tot 0.6 SD
- Begrijpend Lezen: 0.02 tot 0.4 SD
- Rekenen/Wiskunde: hooguit 0.3 SD

Maar bij technisch lezen (DMT) zien we een lichte voorsprong voor alle groepen allochtone leerlingen (0.1 tot 0.2 SD).

Bij de ‘zwaarste’ groep (gewicht 1.2) scoren de allochtone leerlingen bij LW lager (0.3 SD), bij BL gelijk en bij DMT en R/W iets hoger (0.1 SD) dan de autochtone leerlingen.

5. Scoren jongens uit achterstandsgroepen in groep 8 lager dan meisjes uit die groepen?

Om deze vraag te beantwoorden kijken we (afzonderlijk) naar de autochtone en allochtone leerlingen met gewichten 0.3 en 1.2. Binnen de autochtone en allochtone groep zijn jongens en meisjes gelijk verdeeld over deze beide gewichten (verschillen zijn niet significant).

Als onderwijsresultaten in groep 8 gebruiken we:

- scores op vier toetsen uit het Cito-leerlingvolgsysteem
- totaal- en deelscores op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito
- een schaling van het advies voor voortgezet onderwijs, lopend van 1 (vmbo met leerwegondersteuning of praktijkonderwijs) tot en met 12 (ongedeeld vwo-advies)

Verschillen tussen jongens en meisjes in de referentiesteekproef

Voordat we de leerlingen uit achterstandsgroepen nader onderzoeken, geven we eerst een overzicht van de verschillen in onderwijsresultaten, die in de referentiesteekproef van COOL gevonden worden. Daardoor kunnen we later nagaan of verschillen tussen jongens en meisjes binnen de leerlingen uit achterstandsgroepen anders zijn dan die tussen leerlingen in Nederland in het algemeen.

In de kolommen van de volgende tabel vermelden we achtereenvolgens de gemiddelden voor jongens en meisjes; het totale gemiddelde en de standaarddeviatie; de effect size (het verschil tussen jongens en meisjes, gedeeld door de standaarddeviatie) en de p-waarde van het verschil (een verschil is significant als de p-waarde kleiner dan 0.01 is).

*Tabel 2 Gemiddelde scores op toetsen en advies in groep 8; naar geslacht;
(referentiesteekproef COOL)*

	jongen	meisje	totaal	sd	eff.size	signf
Leeswoordenschat	112.9	113.8	113.3	13.0	-0.07	.002
Drie Minuten Toets kaart 3	85.8	88.0	86.9	15.6	-0.14	.000
Begrijpend Lezen	54.7	57.7	56.2	15.9	-0.18	.000
Rekenen/Wiskunde	118.1	115.5	116.9	9.2	0.29	.000
totaalscore op CITO eindtoets	533.9	534.0	534.0	10.2	-0.02	.552
score op CITO studievaardigheden	29.0	29.1	29.0	6.5	0.00	.923
score op CITO rekenen	44.6	40.9	42.8	10.9	0.34	.000
score op CITO wereldoriëntatie	64.5	59.6	62.0	13.3	0.37	.000
score op CITO taal	69.9	73.9	71.8	14.2	-0.28	.000
advieschaal	7.9	7.8	7.9	3.4	0.02	.474

We zien in Tabel 2 het bekende patroon: jongens scoren slechter op de taal-onderdelen (leeswoordenschat, dmt, begrijpend lezen, deelscore taal van de eindtoets) en scoren beter op reken-onderdelen (rekenen/wiskunde toets, deelscore rekenen van de eindtoets). Ook scoren zij beter op wereldoriëntatie.

Bij de totaalscore op de Eindtoets en bij het advies zijn er geen significante verschillen tussen jongens en meisjes. Wat betreft advies blijkt dat ook nog eens uit de volgende tabel.

Tabel 3 Advies voor voortgezet onderwijs; naar geslacht; (referentiesteekproef COOL)

	jongen	meisje
vmbo met lwo (PrO)	8.1%	8.9%
vmbo beroepsgerichte leerwegen	17.0%	16.6%
vmbo gemengde en theoretische leerweg	23.6%	24.2%
havo (en tl/havo)	25.2%	24.5%
vwo (en havo/vwo)	26.1%	25.8%

(verschil is niet significant)

Verschillen tussen jongens en meisjes bij de autochtone achterstandsleerlingen

Hiervoor maken we gebruik van gegevens van autochtone achterstandsleerlingen uit de totale steekproef van COOL; daarin zijn de aantallen achterstandsleerlingen groter. We geven op vergelijkbare wijze als hiervoor een overzicht van de onderwijsresultaten van jongens en meisjes.

Tabel 4 Gemiddelde scores op toetsen en advies in groep 8; naar geslacht;

(autochtone achterstandsleerlingen COOL)

	jongen	meisje	tot	<i>sd</i>	<i>eff.size</i>	<i>signf</i>
Leeswoordenschat	109.3	109.9	109.6	11.9	-0.05	0.264
Drie Minuten Toets kaart 3	83.1	84.6	83.9	15.6	-0.09	0.061
Begrijpend Lezen	47.5	50.2	48.9	14.3	-0.19	0.000
Rekenen/Wiskunde	115.2	112.0	113.5	9.6	0.34	0.000
totaalscore op CITO eindtoets	528.6	528.6	528.6	10.2	0.00	0.944
score op CITO studievaardigheden	26.3	26.0	26.1	6.7	0.05	0.420
score op CITO rekenen	40.5	35.5	37.8	11.3	0.44	0.000
score op CITO wereldoriëntatie	58.2	53.7	55.7	12.7	0.35	0.000
score op CITO taal	62.9	67.7	65.6	14.2	-0.33	0.000
advieschaal	5.9	5.8	5.8	3.5	0.04	0.434

Zowel het patroon van (significante) verschillen, als de orde van grootte van die verschillen (zoals af te lezen uit de effect size) is bij de autochtone achterstandsleerlingen vergelijkbaar met die in de referentiesteekproef (Tabel 2).

Verschillen tussen jongens en meisjes bij de allochtone achterstandsleerlingen

Ook hier geven we hetzelfde overzicht, nu voor de allochtone achterstandsleerlingen uit de totale steekproef.

*Tabel 5 Gemiddelde scores op toetsen en advies in groep 8; naar geslacht;
(allochtone achterstandsleerlingen COOL)*

	jongen	meisje	tot	sd	eff.size	signf
Leeswoordenschat	103.0	105.0	104.0	10.6	-0.18	.000
Drie Minuten Toets kaart 3	85.6	86.6	86.1	15.5	-0.06	.222
Begrijpend Lezen	44.8	48.2	46.5	14.1	-0.24	.000
Rekenen/Wiskunde	114.5	111.9	113.2	9.4	0.28	.000
totaalscore op CITO eindtoets	527.8	528.2	528.0	10.1	-0.04	.448
score op CITO studievaardigheden	25.4	25.5	25.5	6.8	-0.02	.737
score op CITO rekenen	40.7	36.7	38.7	11.7	0.35	.000
score op CITO wereldoriëntatie	53.4	49.6	51.5	13.6	0.28	.000
score op CITO taal	60.9	65.6	63.2	13.7	-0.34	.000
advieschaal	5.8	5.8	5.8	3.6	-0.01	.915

Ook hier is zowel het patroon van (significante) verschillen, als de orde van grootte van die verschillen, vergelijkbaar met wat we vinden in de referentiesteekproef.

6. Conclusies

Bij de start van het basisonderwijs behalen allochtone leerlingen zonder leerlinggewicht bijna altijd gelijke of lagere scores op taal- en rekentoetsen dan autochtone leerlingen met het zwaarste leerlinggewicht;. Uitzondering zijn de allochtone leerlingen met (tenminste) één ouder met hoger onderwijs: deze score ongeveer op het niveau van autochtone leerlingen met gewicht 0.3

In groep 8 scoren allochtone leerlingen zonder gewicht iets hoger dan autochtone 0.3-leerlingen. Maar de allochtone leerlingen met een (licht of zwaar) gewicht zitten ongeveer op het niveau van de autochtone 1.2-leerlingen.

Met uitzondering van technisch lezen in groep 8 scoren binnen elke categorie van ‘opleiding ouders’ de allochtone leerlingen zowel in groep 2 als in groep 8 steeds (vaak beduidend) lager dan de autochtone leerlingen. Dat betekent dat er vraagtekens kunnen worden gezet bij het besluit etniciteit als zelfstandig criterium te schrappen.

Tot slot vinden we geen aanwijzingen dat de verschillen tussen jongens en meisjes bij onderscheiden groepen leerlingen uit achterstandsgroepen anders zijn dan bij de overige leerlingen uit groep 8.

Referenties

Driessen, G., Mulder, L., Ledoux, G., Roeleveld, J. & Veen, I. van der (2009). *Cohortonderzoek COOL⁵⁻¹⁸. Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/08.*
Nijmegen: ITS / Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut